

RAGLAN'IN "GELENEKSEL KAHRAMAN KALIBI" VE TÜRK HALK HİKÂYELERİ

Doç. Dr. Nerin KÖSE

Daha önceki yazılarımızda da söz konusu ettiğimiz üzere Lord Raglan çoğunluğu Batı, bir kısmı da Orta Doğu milletlerinin edebiyatlarındaki kahramanların arasındaki benzerlikler üzerine dikkati çekerek kaleme aldığı "Geleneksel Kahraman"(1) adlı çalışması özellikle dilimize aktarıldıktan sonra büyük bir ilgi görmüş; bu konuya ilişkin çalışmalar giderek çoğalmıştır. Nitekim Özkul Çobanoğlu'nun Oğuz Kağan ve Er Töştük (2), Öcal Oğuz'un "Boğaç Han" (3) ve Basat" (4), İsmet Çetin'in "Türk Destan Kahramanları ve Köroğlu"(5) bizim ise "Kurmanbek" ve "Kurbanbek" (6) ile "Kocaçaş"(7)'a uyguladığımız çalışmalar da bunu açıkça ortaya koymaktadır.

Hemen belirtmek gerekir ki yukarıda saydığımız bu araştırmaların hepsi de destanlar üzerine çalışılmış olup, ya farklı destanlar birlikte, ya da aynı destanın varyantı ve verisyonlarına yönelik değerlendirmeler şeklindedir. Bir başka ifadeyle bu çalışmalar "Geleneksel Kahraman Kalıbı"nın sadece destanlarımız üzerindeki uygulama ve incelemeleri olarak dikkat çekmektedir.

Bütün bu çalışmalar Raglan'ın 18 kahraman üzerinde çalışıp 22 başlık altında topladığı sonuçların anlatı geleneğimizin en sonunda yer alan halk hikâyelerimize de uygulama fikrini doğurdu. Çünkü mistik dönemden günümüze gelinceye kadarki dönemde ait olduğu toplumun ihtiyacına uygun olarak yaratılan bütün sözlü türlerden izleri bünyesinde toplayan halk hikâyelerimizin kahra-

manlarını bu kalıpların ışığı altında incelemek, bizi yeni sonuçlara ve değerlendirmelere götürebilirdi. O sebeple 5'i "aşk", 8'i "kahramanlık" konulu, 5'i bilinen saz şairlerimizin kahramanı olduğu (ikisi aşk konuludur bu gruptaki hikâyelerin), 4'ü ise bu üç gruptan hiçbirine girmeyen toplam 209 hikâye üzerinde gerçekleştireceğimiz bu çalışmada her anlatı, Raglan'ın tesbit ettiği 22 madde için ayrı ayrı değerlendirilmiştir. 17'si Prof. Dr. Fikret Türkmen'in kendi adlarını taşıyan halk bilimi arşivlerinden [Hürşit ile Mahminri(8), Emrah ile Selvi (9), Kerem ile Aslı (10), Ehmed ile İbrahim (11), Zülâşah Oğlu İbrahim (12), Nergis Hanım (13), Yemen Hanım (14), Tufarganlı Abbas (15), Arzu ile Kamber (16), Melekşah ile Güllü Han (17), Elif ile Mahmut (18), Büryan ile Güldane (19), Şah İsmail (20), Gülfizar (21), Melikşah ile Güllühan (22), Şah İsmail (123)]; 3'ü ise yine Fikret Türkmen'in aynı adı taşıyan kitaplarından [Tahir ile Zühre Hikâyesi (24), Tahar Mirza ile Zöhre Banu(25), Destan-ı Hikâyet-i Maksud(26)]; 1'i ise Zeynelabidin Makas'ın "Yaralı Mahmut ile Mahub Hanım" adlı yüksek lisans çalışmasından [Yaralı Mahmut(27)] alınan bu hikâyeler, çalışmanın sonunda konularına göre yaptığımız tasnife dayanarak yaptığımız gruplar içinde ayrı ayrı, daha sonra da genel bir değerlendirmeye tabi tutulacak; bu araştırmaya dayanarak halk hikâyelerimiz için "geleneksel kahraman kalıbı" teklif edilecektir.

1. Kahramanın annesi soylu bir bakiredir;

Araştırmamızda kullandığımız hikâyelerimizin, hiçbirinde böyle bir durum söz konusu değildir. Nitekim Yaralı Mahmut'un annesi Eli Tacir'in, Garip'in annesi Hoca Maksud'un, Kamber'in annesi ise hikâyede adı belirtilmemiş birinin, İbrahim annesi Reyhan Şehri hükümdarı Zülâşah'ın dul eşleridirler; Tahir'in annesi 1 nolu varyantta adı belirtilmeyen bir ülkenin, 2 nolu varyantta ise Horasan hükümdarı Ahmet Şah'ın; Yahya Bey'in annesi Hüsöyün Beyli Köyü'nün eşrafından Hüsöyün Bey'in; Kerem'in annesi İsfahan Şah'ının; Melikşah'ın annesi 1 nolu varyantta Selçuk hükümdarlarından Adil Şah'ın, 2 nolu varyantta ise Ceylân ili hükümdarının; Hürşit'in annesi anlatıda adı verilmeyen bir ülkenin adı belirtilmeyen hükümdarının; Şah İsmail'in annesi 1 ve 3 nolu varyantta Kandahar hükümdarının, 2 nolu varyantta ise adı belirtilmeyen bir ülkenin yine adı belirtilmeyen hükümdarının; Emrah'ın annesi Âşık Ahmet'in; Âşık Abbas'ın annesi Tufarganlı Tüccar Ali'nin; İbrahim'in annesi Zülâşah adlı bir hükümdarın; Büryan'ın (Yayla Han) annesi Orta Asya Hükümdarı Kayhan Şah'ın; Nergis Hanım'ın annesi de Tunus padişahının eşleridirler.

2. Babası bir kraldır:

Araştırmaya tabi tuttuğumuz hikâyelerin ekseriyetindeki kahramanların, bu maddeye tamamen uydukları görülmektedir. Meselâ Tahir, Behçet Mahir anlatması olan varyantta Horasan'ın iki kardeş hükümdarından biri olan Ahmet Şah'ın; Nergis Hanım, Tunus padişahının; Yayla Han, Orta Asya hükümdarı Kayhan Şah'ın; İbrahim bir varyantta adı belirtilmeyen bir ülkenin, diğerinde ise Reyhan Şehri'nin hükümdarı Zülâ

Şah'ın; Mahmut, İstanbul'un adı belirtilmeyen padişahının; Şah İsmail "Gülfizar"da Kandehar Şehri'nin, diğer sözlü varyantta adı belirtilmeyen bir ülkenin adı belirtilmeyen, yazma varyantta ise Acem ülkesinin adı verilmeyen hükümdarının; Hürşit, adı hikâyede verilmemiş ülkenin yine adı verilmemiş padişahının; Melik Şah Ceylân ili hükümdarının; Melek Şah Selçuk hükümdarı Adil Şah'ın; Kerem İsfahan ili hükümdarının oğulları ya da kızlarıdır. Sadece Tahir ile Zühre'nin yazma nüshasında gördüğümüz üzere Tahir'in, Zühre'nin babasının vezirinin oğlu olmasını da bu grupta değerlendirmekte bir sakınca görmüyoruz.

Diğer altı hikâyeye baktığımızda farklı bir durumla karşılaşmaktayız. Nitekim, Yahya Bey Hüsöyünbeyli Köyü eşrafından Hüsöyün Bey'in; Emrah, Şah Abbas'ın baş âşığı Âşık Ahmet'in; Abbasi Tufargan'ın büyük; Kamber, orta halli, çiftçi bir ailenin; Mahmut, İstanbul'da yaşayan Eli Tacir'in; Âşık Garip Tebriz'in zenginlerinden Hoca Maksud'un oğullarıdır.

3. Baba çoğunlukla kahramanın annesinin yakın bir akrabasıdır:

Üzerinde çalıştığımız yirmi hikâyenin hiçbirisi için bu madde söz konusu değildir. Bu durum, yıllarca il dışından evlenme (egzogami) yoluyla aile kurulan(28) ve günümüzde de etkinliği genellikle sürdüren bir milletin anlatı türü için gayet tabidir.

4. Kahramanın anne rahmine düştüş şartları olağan dışıdır:

İncelediğimiz hikâyelerin ekseriyeti, Raglan'ın Geleneksel Kahraman Kalıbı'nın bu maddesi ile uyum sağlamaktadır. Nitekim hikâyelerin 11'inde sayısız askeri, uçsuz bucaksız toprakları, tüken-

mez ve kıymetli taşlar ve paralarla dolu hazinesi olmasına, hükümünün bütün ülkeye geçmesine rağmen tacını, tahtını bırakabileceği bir evlattan, bir varisten yoksundur. Ayrıca hem kendisi, hem de karısı çocuk sahibi olacak yaşı çoktan geçmişlerdir. Bu sebeple yüzü asıktır; devlet işleri ile ilgilenmek içinden gelmez. Kısacası onların baba, eşlerinin anne olmaları için, bir mucize gerekmektedir. Gamlı gönlünü avutmak, derdine belki bir çare bulmak ümidiyle bazen veziriyle [Tahir ile Zühre, hem yazma varyant, hem de Behtçet Mahir anlatması], (Şah İsmail, (Melikşah ile Güllü Han), (Hurşit Bey), (Elif ile Mahmut)]; bazan lalasıyla (Bengiboz-Şah İsmail), bazan çobanıyla (Gülfizar), bazan da yalnız başına (Melekşah ile Güllü Han) yola çıktıklarında önelere çıkan ve derdlerinin ne olduğunu hemen anlayan ak sakallı, nur yüzlü bir dervişin verdiği büyümlü elmanın yarısını eşi, yarısını da kendisi yiyerek bir müddet sonra bir erkek evlada kavuşurlar. Kerem ile Aslı Hikayesi'nde seyahate çıkma işini çocuksuz padişah ve keşişinin eşlerinin üstlendiğini; "büyümlü elma"nın da onların pazar dönüşü bir fideciden aldıkları "elma fidanı" ile yer değiştirdiğini görüyoruz. Nitekim dikip suladıkları, ancak yedi yıl meyve alamadıkları buelma ağacının tek meyvesinin dervişin sözüne uyarak iki kadın paylaşır ve birer evlat sahibi olurlar.

Nergis Hanım'da ise Tunus padaşihinin çocuk sahibi olması aç görüş doyurup, aplak görüş giydirmek yanında hacet namazı kılması ile mümkün olur.

Diğer 9 hikaye için böyle bir durum, söz konusu değildir. Çünkü İbrahim [(Zulâşah Oğlu İbrahim), (Ehmed ile İbrahim)], Garip Büryan, Tufarganlı Abbas, Emrah, Yahya Bey, Mahmut daha hikâyenin başında hayattadırlar ve bu

anlatılarda çocuksuzluk problemi yoktur.

Arzu ile Kamber'de ise daha farklı bir durum vardır. Nitekim iki kardeş ne çocuksuzluktan yakınır; ne de çocuklarına olağanüstü bir yolla kavuşurlar.

Denilebilir ki, destanlarımızda da sıkça rastlanılan, bu yolla anlatının ihtiyacı olan olağanüstü bir kahraman tipini belirleme amacını güden bu husus, Türk destan ve hikaye kahramanlarında ortak olup, Türk geleneksel Kahraman Kalıbı'nın belirlenmesinde önemli bir rol oynayacaktır.

5. Kahraman aynı zamanda bir tanrının oğlu olarak kabul edilir:

İncelediğimiz yirmi hikayenin hiçbirisi için böyle bir durum söz konusu değildir. Bu konuda daha önce kaleme alınan yazılarda da belirtildiği üzere Manas Destanı'nda, Orhun Kitabeleri'nde "tanrılık iddiaları"na rastlansa bile halk hikayelerimizde bir bakire ile bir tanrının cinsel yönden birleşmesi meselesi görülmemektedir.

6. Çoğunlukla baba tarafından onu öldürme girişiminde bulunulur:

Üzerinde çalıştığımız hikayelerden "Destan-ı Hikayet-ı Maksud", "Büryan ile Güldane", "Yahya Bey" ve "Yaralı Mahmut" adlı hikayelerde anlatı kahramanının herhangi bir kimse tarafından öldürülmek istenmesi söz konusu değilse de ekseriyetinde bu husus, son derece ilginç bir şekilde işlenmiştir. Destanlarda Manas ile Oğuz'un babaları, Semetey'in ise dedesi tarafından öldürülmek istenmesinde olduğu gibi halk hikayelerimizde gerek öldürme girişimindeki sebebi, gerekse öldürmek isteyenlerin kimliğindeki çeşitliliği tamamen anlatı türünün konusunda meydana gelen farklılaşma ve yeni unsurlarla zenginleşmesine bağlamayı uygun buluyoruz.

20 hikayenin 16'sında tesbit ettiği-

miz bu duruma göre hikayelerin bir kısmında kahraman, annesi tarafından öldürülmek istenir: "Melekşah ile Güllü Han"da Melekşah, "Şah İsmail-Bengiboz"da Şah İsmail, "Ehmed ile İbrahim"de İbrahim, "Melikşah ile Güllü Han"da Melikşah gibi.

Bazı hikayelerde ise kahraman, sevdiği kızın babası tarafından öldürülmeye kalkışılır: "Tahar Mirza ile Zöhre Banu"da Tahar, Zöhre'nin babası Etem Şah tarafından; "Kerem ile Aslı"da ise Kerem Ash'nın babası keşiş tarafından öldürülme teşebbüsünde bulunulur.

Sadece "Zülâşah Oğlu İbrahim"de görüldüğü üzere İbrahim, babasının genç eşi tarafından öldürülmek istenir.

Hikaye kahramanlarının babaları da bu kötü entrikada yerlerini alırlar. Nitekim "Nergis Hanım"da, Nergis Hanım; "Şah İsmail-Bengiboz", "Gulfizar" ve "Şah İsmail"de Şah İsmail, "Elif ile Mahmut"ta Mahmut'u öldürmek isteyenler, kendi babalarıdır.

Kahramanların, sevdikleri kızın annesi tarafından öldürülmek istendiği de olmaktadır: "Arzu ile Kamber"de Kamber, "Tahir ile Zühre"de Tahir bu özellikleriyle karşımıza çıkmaktadırlar.

Bazı hikayelerde kahramanlar, sevdikleri kızla evlenmek isteyen rakipleri tarafından öldürülmeye kalkışılır: Nitekim "Hürşit Bey"de Hürşit Bey ülkenin adı belirtilmeyen hükümdarı, "Tufargan Abbas" ve "Emrah ile Selvi Han"da ise Van'ı kuşatan Şah Abbas tarafından öldürülmek istenirler.

Gelelim hikaye kahramanlarının öldürülmek istenmesindeki sebebe... Bazı hikâyelerde kahraman anne ya da babasının, sevgilileriyle birlikteliklerinin onun tarafından duyulmaması için öldürülmek istenir: "Zülâşah Oğlu İbrahim" ve "Ehmed ile İbrahim"de İbrahim ile Ehmed'in, "Melikşah ile Güllü Han"da

Melikşah'ın öldürülmek istenmelerindeki sebep budur.

Hikayelerin bir kısmında ise sevgilinden ayrılması yolunda bir baskıya dayanarak kahramanın öldürülmek istendiğini görüyoruz: "Arzu ile Kamber"de Kamber, "Tahar Mirza ile Zöhre Banu"da Tahar, "Kerem ile Aslı"da Kerem, "Tahir ile Zühre"de Tahir, bu sebeple ortadan kaldırılmak istenirler.

Başka bir kahramanın, sevdiği kızla arasında engel olarak görülmesi de hikaye kahramanın öldürülmek istenmesine bir sebep teşkil edilebilir. "Emrah ile Selvi Han"da Emrah, "Tufarganlı Abbas"da Abbas, "Hürşit Bey"de Hürşit Bey'in öldürülmeye kalkışılmasının sebebi, budur.

Sadece Şah İsmail Hikayesi ve varyantlarında görüldüğü üzere anlatı kahramanının "babası tarafından eşinin veya sevgilisinin, eşlerinden veya sevgililerinden birine görür görmez aşık olması sebebiyle öldürülmeye teşebbüs edildiği de olmaktadır. "Şah İsmail", "Şah İsmail-Bengiboz" ve "Gulfizar"daki gibi... Bir makalemizde de konu ettiğimiz (29) ve pek az hikayede gördüğümüz bu durum anlatının teşekkül ettiği coğrafya ile ilgili olabileceği gibi tamamen anlatıcıya has bir durumu da ifade edebilir.

Bir tek "Nergis Hanım hikayesi"nde anlatı kahramanının öldürülmek istenmesi, "namus meselesi"yle ilgilidir. Nitekim Nergis Hanım, evlenmeden hamile kalmasından dolayı babası Tunus hükümdarı tarafından öldürülmek üzere iki cellada teslim edilir.

7. Kahraman gizli bir yere gönderilir:

İncelediğimiz hikayelerin 8'inde (varyantları hariç 5 hikaye rastladığımız üzere hikaye kahramanı öldürülmekten kurtarılmak amacıyla bilinmeyen bir yere doğru götürülür ya da kaçırılırlar. Ni-

tekim "Ehmed ile İbrahim"de Ehmed ile İbrahim annesinin ve vezirinin, rahatça birlikte olmalarına engel olarak gördükleri iki sehzededirler. onları öldürmek için iki sevdalının planlar kurduğunu anlatan daye, bir gece vakti derviş elbisesi giydirdiği ve küçükten beri büyüttüğü bu iki delikanlıyı, "ayrı ayrı yerlere gidin" şeklinde nasihat ederek şehir dışına çıkarar; hikayenin varyantı olan "Zülaşah Oğlu İbrahim"de ise Zülalşah'ın öksüz iki oğlu olan Ahmet ile İbrahim'in hükümdar babaları ile genç, güzel ve "oğullarını kıskanan ikinci eşi" tarafından öldürülmek istendiğini öğrenen vezir ve vekiller bir sabah erkenden onları şehir dışına bırakılır; "Nergis Hanım"da Nergis Hanım kızının evlenmeden hamile kalmasına sinirlenen babası Tunus hükümdarı tarafından iki cellada verilerek öldürülmesi istenir. Ancak cellatlar ormana geldiklerinde kızın güzelliğine vurulurlar ve onu öldürmeye kıyamayıp uzak bir dağa bıraktıktan sonra geri dönerler; "Tahir ile Zühre'nin Behçet Mahir anlatmasında önce Zühre'nin annesinin, büyücü vasıtasıyla kendine soğuyan babası ve annesinin gazabından kurtulamaz ve idamecezasına çarptırılır. Ancak Tahir'i çok seven vezirler hükümdardan "onu affetmesini" isterler ve Tahir önce Mardin'e, sonra da Göl Padişah'ın ülkesine (sandık içinde) sürgün olarak gönderilir; adı geçen hikayenin yazma varyantı olan "Tahar mirza ile Zöhre Banu"da ise Tahir, Zühre'nin babasının evlenmelerine sıcak bakmayıp gazaba gelerek verdiği idam kararından yine vezirlerinin yalvarması sayesinde Mardin'e sürgün gönderilerek kurtulur. "Şah İsmail Bengiboz"da biraz daha farklı bir durum söz konusudur. Çünkü Şah İsmail "harbe giden ve sağ dönmeyeceğini hesap ederek veziri Gara ile birlikte olan annesinin eşine söyler korku-

suyla zehirleyerek öldürmek istediğini gören atı Bengiboz" tarafından aceleyle saraydan çıkarılır.

"Melikşah ile Güllü Han"ı ve varyantı olan "Melekşah ile Güllü Han"ı bu gruba dahil edip etmeme hususunda epeyce düşündük. Ancak diğerleri gibi hikayenin başında olmasa da Melek (veya Melik) Şah'ın verdiği çeşitli zor görevleri başarıyla tamamlaması üzerine gözlerini oydurup bir kuyuya atılıp, oradan tesadüfen geçen bezirganlar tarafından başka bir ülkeye gönderilmesi meselesi, bizim bu tercihte haklı olduğumuzu göstermiştir, sanıyoruz.

Bu konuda şunu belirtmekte yarar vardır: Bu maddede incelediklerimizden başka diğer hikayelerde de görülen "kahramanın herhangi bir sebeple memleketinden ayrılmak zorunda kalması" meselesi (30), halk hikayelerinde Geleneksel Kahraman Kalıbı'nın belirlenmesinde, bu konunun dikkate alınması gerektiğini ortaya çıkarmıştır.

8. Uzak bir ülkede evlat edinilen bir aile tarafından büyütülür:

7. maddenin tesbit edildiği 8 hikayeden sadece 3 tanesinde gördüğümüz bu hususa göre "Zülalşah Oğlu İbrahim" ile "Ehmed ile İbrahim"de hükümdarın küçük oğlu İbrahim, yola birlikte çıktığı ağabeyi Ahmet'n yiyecek bulabilme için gittiği ülkede başına devlet kuşu konduğu için tahta geçtiğinden habersiz, uzun süre yola bakar, durur. Ancak onun gelmediğini görünce ağlamaya başlar ve mezarlıkta uyuyakalır. İbrahim'in ay ışığının aydınlatığı güzel başını ordan geçmekte olan haramilerin başı farkeder ve evladı olmayan bu dışı sert içi yumuşak adam, İbrahim'i evlat edinir; karısına iyi bakılması ve kitaplar alınarak bilgilendirilmesi konusundaki kararını bildirir.

Tahar Mirza ile Zöhre Banu'da ise vezirlerin ve Hoca Abdullah'ın boynunu

vurulmaktan kurtardıkları Tahar ile at-
lının refakatinde ve yalnızak yürütüle-
rek Mardin'de, bir bahçe duvarının yanı-
na bırakılır. Bahçenin çocuğu olmayan
sahibi olan bahçıvanı onu görüp derdini
dinleyince evlat edinmeye karar verir ve
eve götürerek karısına teslim eder. Tahir
de bir müddet dinlendikten sonra bahçı-
vanla birlikte çift çubuk işine dalarak
avunur gibi olur.

Dikkat edilecek olursa ailesinden bi-
ri tarafından öldürülmek için memleke-
tini terketmek zorunda kalan ve yaşları
küçük olan hikaye kahramanlarının bu
süre içinde bir aile tarafından evlat edi-
nilmesi halk hikayelerimizin incelemeye
tabi tuttuklarımız dikkate alındığında
fazla yaygın bir özellik olarak görülme-
mektedir. Ancak (meselâ) Tahir ile Züh-
re'nin bir varyantında tesbit edilebilme-
si bize, halk hikayelerimizin tümünün
kincelenmesi sonucunda gerçeğin mey-
dana çıkarabileceğini, açıkça göstermiş-
tir.

9. Kahramanın çocukluğu hak- kında bilgi verilmez:

İncelediğimiz 20 hikayeden 9 tanesi-
nin Raglan'ın bu maddesiyle uyumu söz
konusudur. Epik dönem özelliklerini ta-
şıyan türünün ortaya çıkmasını sağlayan
atlı-göçebe, dışa dönük ve hareketli bir
hayatın (31) anlatı ihtiyacını karşılayan
ve beklentilerini aksettiren destanları-
mızda kahramanın çocukluğu ile ilgili
bilgileri genellikle bulmak mümkün de-
ğildir. Çünkü destanın ortaya çıkmasını
aşlayan hayat tarzı, buna izin vermez.
Ancak daha çok anlatı kahramanının
göstereceği yiğitliğin ön planda olduğu
destanlarımızda, özellikle kahramanın
gelecekte nasıl biri olacağı, neler yapabi-
leceği konusunda bir çeşit haber veren
ve onun ilerideki başarılarına bir zemin
teşkil eden eğitim bölümünde detaylı bir
bilgi bulmamız, hemen her zaman müm-

kündür.

Halk hikayelerimizde de aynı du-
rumla karşı karşıya kalıyoruz. Türk-
ler'in konar-göçer bir hayattan yerleşik
düzene geçmeleriyle ortaya çıktığı kabul
edilen (32) bu anlatı türünde hikayenin
konusuna (aşk, kahramanlık-aşk, kah-
ramanlık vb.) göre kahramanın adının
verilmesi, özellikle de eğitimiyle ilgili ge-
niş bilgi verilmesi söz konusudur. nite-
kim "Yaralı Mahmud", "Ehmed ile İbra-
him", "Yahya Bey", "Emrah ile Selvi",
"Kerem ile Aslı", "Tufarganlı Abbas",
"Büryan ile güldane", "Hurşit Bey" ve
"Âşık Garip" adlı hikayelerde kahra-
manların çocukluğu ile ilgili hiçbir bilgi
ile karşılaşmamamıza rağmen diğer 11
hikayede bu konu ile ilgili yeterli açıkla-
mayı bulabiliyoruz: Mesela Tahir ve
Zühre'nin yazma varyantında Tahir ile
Zühre doğumlarından itibaren dadılar
elinde büyümeye başlarlar vee yiyip
içerken, oyun oynarken bile birlikte
olurlar. Padişah, her ikisini de okutmak
için devrin en iyi hocalarını tutar. O ka-
dar zekilerdir ki hocaları onların bu du-
rumları karşısında şaşırır kalır; birbirle-
rini kardeş bilen çocukların eğitimleri on
yaşına kadar devam eder.

Behçet Mahir anlatmasında ise Ho-
rasan'ın iki kardeş hükümdarı Ahmet
Han'la Etem Şah'ın çocukları Zöhre ile
Tahar yedi yaşına kadar halayıklık; da-
dılar elinde büyüdükten sonra onları
okutmak üzere devrin en bilgili, en ah-
laklı, en sadık hocası Abdullah görevlen-
dirilir. Hoca Abdullah "yedi yıl boyunca
sadece kendisiyle birlikte olup, onun eği-
timie tabi olmaları gerektiği, aileleriyle
eğitim bitinceye kadar görüşmemele-
rinin uygun olduğu" teklifine hükümdar-
ların "olur" demeleri üzerine onları on
dört yaşına gelinceye kadar sıkı bir eği-
time tabi tutar.

"Şah İsmail"de de yedi yaşına kadar

adı konmadan dadılar elinde büyüyen, arkadaşlarıyla oynayan şahzade okuyup yazmayıp öğrenmesi için Hoca Danyal'a verilir. Hoca Danyal "yer altında yaptırılacak bir mahzende, dünya yüzünden hiç kimseyle görüştürülmeden, sadece kendisinin olacağı bir eğitimle onların dediklerini yapacağı, bu süre içinde kemikli hiçbir yemeğin getirilmemesi gerektiği bir eğitim şeklini kabul ederlerse buna evet diyeceği" yolundaki teklifine "evet" cevabı alınca görevine başlar. Şehzade on iki yaşına gelinceye kadar devam eden bu eğitim delikanlının yemeğin içinde unutulmuş kemiği cama fırlatıp dışarıdaki güneşi görmesi ve onu tutmak isterken Hoca Danyal'ın içeri girmesine kadar sürer.

Eşini kaybeden Zülüşah'ın büyüğü Ahmet, küçüğü adında iki oğlu vardır. Medresede okumakta olan bu iki kardeşin eğitimleri, onlar onbeş yaşını tamamlayınca kadar sürer.

İstanbul padişahının ümidini kestiği sırada dünyaya gelen oğlu Mahmut, (hangi yaşta başladığı ve ne kadar sürdüğü belirtilmemekle birlikte) büyüyünce mektebe verilir. Bir müddet sonra da tahsilini tamamlar.

Selçuk hükümdarlarından Âdil Şah'ın biricik oğlu Melekşah okul çağına gelince hocalar tarafından önce kitap bilgileri verilir; daha sonra da silahşörlük öğretilir.

Hikayenin varyantı olan "Melikşah ile Güllü Han"da ise yedi yaşına kadar dadılar elinde büyütülen Melikşah belli bir süre (hikayede belirtilmemiştir) sonra tahsile başlar. Onsekiz yaşına geldiğinde ise kuş dilini, devrin bütün ilimlerini öğrenmiştir.

Tunus padişahının kızı Nergis Hanım üç yaşına gelinceye kadar dadıların yardımıyla annesi tarafından evren, evrendeki canlı ve cansız varlıklar hakkın-

da sorduğu bütün sorular cevaplandırılarak büyütüldükten sonra onüç yaşına gelinceye kadar medrese tahsiline tabi tutulur.

"Şah İsmail-bengiboz"da hikaye kahraman oniki yaşına kadar saraydaki lalalar, dayalar elinde büyür; ondan sonra bir medreseye (haftada iki gün evci çıkacak şekilde) tahsile gönderilir.

Kandehar hükümdarının oğlu Şah İsmail (hangi yaşta başladığı ve ne kadar sürdüğü belirtilmemekle birlikte) bir hoca tutularak, tahsil ettirilir.

Öksüz Arzu ile Yetim Kamber'in çocuklukları birlikte geçer. Amca çocukları olan ve daha bebekliklerinde beşik kertmesi yapılan Arzu ile Kamber, Arzu'nun babası tarafından (okula başladıkları yaş belirtilmemiş) okumaya verilir.

10. Kahraman yetişkinlik çağında iken gelecekte kral olacağı yere gider:

Raglan'ın bu maddesi, üzerinde çalıştığımız hikayelerden 11'inde gördüğümüz bu husus, sözkonusu anlatı türümüz açısından büyük bir önemi haizdir. Çünkü halk hikayelerimizin kahramanı herhangi bir sebeple memleketini, evini, ocağını terketmek zorunda kaldığı problemini hallettikten bir müddet sonra genellikle geriye döner.⁽³³⁾ Ancak Raglan'ın Geleneksel Kahraman Kalıbındaki bu madde ile hem sırası, hem de olay örgüsü bakımından büyük bir farklılığa sahip bir özellik taşımaktadır.

10. madde ile uyumunu belirttiğimiz hikayelerden "Hurşit Bey"de Hurşit, yedi kardeşin bacısı olan ve "sosyal statüleri farklı olduğundan dolayı birlikte olmayacakları sebebiyle nişanı bozulan sevgilisi Mahmihrî"yi bulduktan sonra geri döner ve tahta geçer; "Şah İsmail-Bengiboz"da Şah İsmail üvey annesinin kendisini ve atı Bengiboz'u öldürmemesi için kaçtığı ülkesine uzun maceralardan

sonra sevgilisi ile geri döner ve annesiyle sevgilisi Gara Vezir'i kılıcıyla doğrayıp yapıların temelini koyduktan sonra ülkesine hükümdar olur; "Melikşah ile Gülü Han"da Melikşah rüyada resmini görüp aşık olduğu Yemen hükümdarının kızı Gülü Han'ın arayıp bulduktan sonra ülkesine döner ve tahta çıkar; İstanbul padişahının oğlu Mahmut rüyada pir elinden bade içerek aşık olduğu padişahının kızı Elif'i arayıp bulmak için çıktığı uzun yolculuktan devlerin elinden kurtardığı diğer iki kızı da beraberine alarak geldikten sonra babasının Elif'e göz koymasına üzerine onu öldürür ve yerine hükümdar olur; babası Zülalşah ölünce üvey annesinin kendisini ve kardeşi İbrahim'i öldürmek, sevgilisi vezirle birlikte rahat bir ömür sürmek istemesi üzerine dayaları tarafından ülkeden kaçırıldıktan uzun bir zaman sonra ülkesine dönen Ahmed Şah üvey annesi ile veziri öldürür, kardeşi İbrahim'i de getirttikten sonra sevdikleri kızlarla evlenerek tahta çıkar; Selçuk padişahı Âdil Şah'ın biricik oğlu Melikşah rüyada pir elinden bade içip onun eline verdiği paketteki resmini görerek aşık olduğu Yemen hükümdarının kızı Gülühan'ı bulup getirerek ülkesine döner ve kendisini öldürmek isteyen annesi ile sevgilisi Gönen Pehlivan'ını aslanlara parçalattıktan sonra hükümdarlığı ele alır; Kandehar hükümdarının oğlu olan Şah İsmail, av sırasında görüp aşık olduğu Türkmen Beyi'nin kızı Gülizar'ı, babası tarafından "farklı kültürlerden gelen insanların birlikte mutlu olamayacakları" düşüncesiyle kaçırılan bu dünya güzelini arayıp bulduktan sonra ülkesine döner ve babasını "kim kimi yenersen, kızı o alır" niyetiyle ettikleri savaşla öldürdükten sonra tahta geçer; Tahar, sevdiği Zuhre'den (amcası ve sevgilisinin babası) Etem Şah'ın isteğiyle önce Mardin,

daha sonra da Kandehar'a sürgün edildikten bir müddet sonra durumu öğrenen ve haline acıyan Kandehar Şah'ının açtığı savaş sonucu hem onun kızı Zülfüsiyah'ı, hem de Zöhre'yi alarak tahta çıkar; "Büryan ile güldane"de Orta Asya hükümdarı Kayhan Şah'ın küçük oğlu Yayla Han (Büryan) ağabeyi Ezel Han'ı takip ederken yolunu kaybeden ve elindeki teberin kıymetini farkedip bezin-ganlar tarafından kaçırıldıktan sonra tesadüfen evine gittiği Sadıka Nene'yle tanışır ve o arada rüyada görüp aşık olduğu Ali Han'ın kızı Güldane'yle birlikte neneyi de yanına alır ve uzun yıllar kendisini arayan ağabeyi Ezel Han'la geriye döner; sevgilisi kuyumcu Yahudi ile birlikte olabilmek ve kocasına durumu söylememeleri için kendilerini öldürmek isteyen üvey annelerinden vezirleri tarafından kaçırılıp şehirden çıkarılan Ahmet Şah, kardeşi İbrahim ile çıktığı bu zorlu yolculuktan uzun yıllar sonra geri döndüğünde yahudiyi öldürerek tahta çıkar; "Gulfizar"da Kandehar hükümdarının oğlu Şah İsmail av esnasında aşık olduğu ve babası yörük beyinin kendisinden kaçırdığı sevgilisi Gulfizar'ı aramak üzere çıktığı gurbet yolundan onunla beraber Arap Üzengi ve Gülperi'yi de alarak ülkesine döner ve babasının yerine padişah olur.

II. Kahraman kral, dev, ejderha, vahşi bir hayvana karşı bir zafer kazanır:

İncelediğimiz hikayelerden "Nergis Hanım", "Tahir ile Zühre"nin yazma varyanı, "Kerem ile Aslı", "Arzu ile Kamber", "Zulaşah Oğlu İbrahim", "Ehmed ile İbrahim" ve "Yahya Bey" hariç diğer 13'ünün, Raglan'ın bu maddesi ile uyum içinde olduğunu görüyoruz. Ancak "Yahya Bey" hariç bu anlatılardan üç tanesini yaşadıkları kabul edilen aşıkların (34) hayat hikayeleri olması hikaye kahra-

manın kendisine karşı zafer kazandığı varlığın ya da kurumun "kendisi gibi aşık-saz şairi olan kimseler" olarak değişmesi meselesini ortaya çıkarmaktadır. Halk hikayelerimizin bütün söz konusu olduğunda bu hususun daha büyük farklılıklara yol açacağı, söz konusu durumun ise hikayelerin "kendisini ortaya çıkararak hayat tarzının ve o hayat tarzında yaşanan toplumdaki iç çatışmalar"ı paralel olarak çok çeşitli konuları işlemesiyle ilgili olduğu, gerçektir. Ayrıca halk hikayelerinde "Kahramanın Macerası" bölümünde yer alan bu madde anlatı kahramanının evlenmesi için başlık parası kazanması, herhangi bir yolla aşık olduğu sevgilisini arayıp bulması, verilen bir görevi başarması vb. kısacası amacına ulaşması (35) yolunda önemli bir basamak olduğu, ortadadır.

Bu duruma göre "Tahir ile Zühre"de Tahir kızı Zühre'yi "sosyal statüleri uyumadığı" gerekçesiyle kendisine vermeyen amcası Etem Şah'ın fikrini, "Zühre'nin kendisini sakladığı ancak zincirinin kopması sonucu gittiği Kandehar ülkesinin hükümdarının açtığı savaşta kazanması" sonucu değiştirir ve muradına erer; "Yaralı Mahmut"ta dul bir kadının oğlu olan ve babalarının ölümüyle kendilerine kalan mirası har vurup harman savurduğu için komşularının danalarının çobanlığını yapan Mahmut, İstankul padişahı Kahraman Şah'ın Gence hükümdarı Şah Oğlu Şah Abbas'ın valisi Ziyat Han'ın sarayında gördüğü ve o günden beri aklından çıkarmadığı "çamçıracak (şam-çerağ) taşı"ni getirme yolundaki çağrısına talip olur ve saraydan gerekli asker, yiyecek, para, deve vb. alarak gittiği Gence'de hükümdarın bütün pehlivanlarını, en sonra da kızı Mahbub'u yenerek hem teke tek vuruşmada aşık olduğu Mahbub'u, hem de söz konusu "ışıklı taşları" ele geçirir; "Gülfizar"da

Şah İsmail bir av esnasında çadırından çıkarken görüp aşık olduğu yörük kızı Gülfizar'ı arayıp bulmak üzere çıktığı yolda sonunda eşlerinden biri olan Gülperi'nin ağabeylerini kurtarmak için gavurlarla savaşmak, Gülfizar için de (babası kaçırdığı için) Arabistan'a gidip yörük beyinin askerleriyle vuruşmak zorunda kalır; "Büryan ile Guldane" Orta Asya hükümdarı Kayhan Şah'ın küçük oğlu Yayla Han (Büryan) teberi sebebiyle kaçırılıp yolu düştüğü Karahan Ülkesi'nde Ali Han'ın oğlu Atlas Han'ın kervanını, Feranmuş adlı haraminin zulmünden üç defa kurtararak hem Karahan'ın sarayında gördüğü teberini almaya hak kazanır; hem de Guldane'sine kavuşur; "melekşah ile Güllü Han"da Melekşah rüyasında pir elinden aldığı badeyi içip verdiği paketin içinde resmini görüp aşık olduğu Yemen hükümdarının kızı Güllühan'ı arayıp bulmak için çıktığı yolculukta, tesadüfen tanıştığı ve aşık olduğu Gönen Pehlivanı ile birlikte olmak için kendisini öldürmek isteyen annesini ondan istediği "...bahçedeki elma"yı getirmek için iki aslan ile, "...bağdaki nar"ı getirmek için kırk haramilerle savaşmak zorunda kalır ve haramileri öldürür; varyantı "Melikşah ile Güllü Han"da da kahraman annesi "...bağdaki nar" isteği için o bağın bekçileri iki aslanı, "...bağdaki elma" isteği için de orada yaşayan yüz haramiyi öldürür; "Hurşit Bey"de Hurşit bir çadırda temizlik yaparken görüp aşık olduğu Mahmihri'yi cadının etkisiyle kendisine vermekten vazgeçip kaçıran yedi kardeşlerin arasından o şehir senin, bu şehir benim dolaylı olarak Mahmihri'nin sözünü kestikleri kralın askerleriyle savaşır ve onu yener; "Şah İsmail-Bengiboz"da Şah İsmail önce yoluna çıkan iki ordudan birinin askerlerini, daha sonra da gücünü gören hükümdarın kendisine verdiği en küçük

kızıyla beraber ablalarını da kaçıran devî yener; "Elif ile Mahmut"ta Mahmut, pir elinden bade içip resmini görerek aşık olduğu peri padişahının kızı Elif'i arayıp bulmak için çıktığı yolculukta önce yolda gördüğü bir sarayın kapısını bekleyen devle, sonra Kara Dev ve Ak Dev'le, en sonra da Elif'i saraya getirtilip onunla evlenmeyi kafasına koyan padişahla teke tek savaşıarak onları yener; "Şah İsmail"de Şah İsmail, bir av sırasında görüp aşık olduğu Türkmen beyinin kızı Gülizar'ı annesi "farklı kültürlerden geldikleri ve mutlu olamayacakları" gerekçesiyle oradan göçerek kaçırdığı için onu bulmak uğruna Gülperi'nin yedi erkek kardeşini kaçıran devlerle, Eli Kanlı Arap Özengi'yle ve sevgilisi Gulizar ile evlenmek üzere olan Hint padişahının askerleriyle savaşır, Ercişli Emrah rüyada pir elinden bade içerek aşık olduğu ve Van'ı kuşattığı sırada görür görmez yeniden vurulduğu Selvi'yi İsfahan'a, sarayına götürten Şah Abbas'ın bu yaptığını duyunca sevgilisini bulmak uğruna dolaşırken Tebriz'deki yedi aşıkla, Horasan'da ünlü Bent pazarındaki aşıklarla, en sonunda da Şah Abbas'ın kırk aşığıyla yarışarak Hak Âşığı olduğunu ispat eder; Tufarganlı Âşık Abbas Âşık Hüseyin, Âşık Veli başta olmak üzere nişanlısı Peri'yi evinden kaçıran İsfahan hükümdarı Şah Abbas'ın huzurunda olduğu aşıklık imtihanı sonunda Hak Âşığı olduğunu ve Peri'ye olan sevgisini ispat etmiş olur; Âşık Garip sevgilisi Şahsenem'in babasının isteği kırk kese altını kazanmak için çıktığı gurbet yollarında Halep'teki Aslandedeoğlu Baba Yusuf'un kahvesinde Deli Mohammed'le, Halep paşasının aşıklarıyla söyleşerek hem ustalığını ortaya koyar hem de başlık parasını biriktirir.

12. Çoğunlukla kendisinin selefinin kızı olan bir prensesle evlenir:

İncelediğimiz hikayelerden hiçbirisi için böyle bir durum söz konusu değildir. "Zulaşah Oğlu İbrahim", "Ehmed ile İbrahim", "Arzu ile Kamber", "Tahir ile Zühre"nin yazma varyantı hariç olmak üzere hikayelerimizin hepsinde de kahramanların ilk görüşte veya rüyada pir elinden bade içerek aşık oldukları ve binbir zahmetle arayıp buldukları sevgilileriyle evlendiklerini görüyoruz. Üstelik hikayelerimizin bir kısmında, mesela "Arzu ile Kamber", "Gülfizar", "Yahya Bey", "Şah İsmail", "Şah İsmail-Bengiboz", "Hürşit Bey", "Âşık Garip"te kahramanların sevgilileri prenses doğlardır. Ancak 20 hikayeden "Arzu ile Kamber", "Yahya Bey", "Hürşit Bey", "Gülfizar", "Şah İsmail", "Tahir ile Zühre"nin yazma varyantı, "Şah İsmail-Bengiboz" hariç kahramanların evlendikleri kızlar soylu ve toplumun üst tabakasına mensuplardır.

13. Kral olur:

Üzerinde çalıştığımız hikayelerin ekseriyeti Raglan'ın "Geleneksel Kahraman Kahı" için tesbit ettiği bu maddesi ile uyum sağlamaktadır. 20 hikayeden 11'inde tesbit ettiğimiz bu duruma göre "Şah İsmail-Bengiboz"da Şah İsmail, "Zulaşah Oğlu İbrahim" ve "Ehmed ile İbrahim"de Ehmed uzun süre değişik memleketler gezdikten, üvey anneleri ve sevgilileriyle baş edebilecek yaşa ve güce eriştikten; "Hürşit Bey"de Hürşit, "Şah İsmail" ve (varyantı) "Gülfizar"da Şah İsmail, "Melikşah ile Güllü Han" ve (onun varyantı) "Melekşah ile Güllü Han"da Melikşah (adı geçen varyantında Melekşah), Elif ile Mahmut'ta Mahmut sevgililerini bulup getirdikten; "Tahir ile Zühre"de Tahir Göl Padişahının yardımıyla sürgünden döndükten; Nergis Hanımın babasının gazabından kaçırılıp kurtulduğu ve adı bilinmeyen bir ülkenin hükümdarının oğluyla evlendik-

ten sonra tahta geçerler. "Büryan ile Güldane"de de beklediğimiz ancak görmediğimiz bu durumu ise anlatana bağlı ya da hikayenin sonunda da belirtildiği üzere vakamın yaşanmış bir olaya dayanmasıyla ilgili bir husus" olarak değerlendirilmeyi uygun buluyoruz.

14. Bir süre, herhangi bir hadise olmaksızın ülkeyi yönetir:

Geleneksel Kahraman Kalıbı'nın bu maddesi; hikayelerimizin sadece 4 tanesi için uygundur. Ekseriyeti için söz konusu edemeyeceğimiz bu duruma göre Nergis Hanım, kendisini yeni doğmuş bebeğiyle dağ başında bulduğu Fas kralının oğlu ile evlendikten sonra uzunca bir müddet Fas Krallığı'nın başında kalır. Ta ki, halkının ayaklanarak sürgün edip ülkeden kovduğu annesinin kendisine oda hizmetçisi, babasının da saraya aşçı oluşlarına kadar...Mahmut, binbir güçlükle arayıp bulduğu peri padişahının kızı Elif'le birlikte ülkenin başında mutlu ve huzurlu günler geçirirler ve bu durum, Mahmut'un sevgilisi Elif'in verdiği saç telini düşürdükten sonra onunu bir devin eline geçip koklamasıyla aşık olması, daha sonra da "bu saçın sahibini bulmak üzere görevlendirdiği cadı karının derviş kılığında saraya gelmesi"ne kadar sürer. Üvey annelerinin zulmünden ve uygunsuz davranışlarından şehir dışına kaçırılan iki kardeşten büyüğü Ahmet birazcık yiyecek bulmak üzere gittiği şehirde "devlet kuşunun üç defa başına konması üzerine" hükümdar olur ve bu görevi, dinlenmesi için bıraktığı ve haramiler tarafından kaçırılan kardeşi İbrahim'i buluncaya kadar devam eder. "Zülaşah Oğlu İbrahim" in varyantı olan "Ehmed ile İbrahim"de de aynı şekilde babaları ölünce vezirleri ile gönül eğlendiren annelerinin uygunsuz davranışları onların memleketlerini terketmelerine sebep olur. Yolculuk sırasında yiyecek

bulmak için gittiği şehirde "devlet kuşunun başına konmasıyla tahta geçen Ehmed, dinlenmesi için bir mezarlıkta bıraktığı kardeşi İbrahim'i buluncaya kadar hükümdarlık yapar.

Şunu belirtmek gerekir ki, incelediğimiz hikayelerden sadece 4'ünde gördüğümüz bu durumu, "fazla yaygın olmayan bir husus" olarak değerlendirmek, yanlış olabilir. Nitekim Seyfulmülük'ün Binbir Gece varyantı yanında N.B. ve M. Zeki Korgunal tasnifleri (36) ile Celal Şah Hikayesi (37)nde de kahramanların, kendi ülkelerinden başka bir yerde, bir müddet hükümdarlık yaptıkları, bilinmektedir. İhtimal hikaye sayısını çoğaltığımızda bu durumun, oldukça fazla işlenen bir motif olarak karşımıza çıkacağı, muhakkaktır.

15. Kanunlar yazar:

Halk hikayelerimizin hiçbirisi için "Geleneksel Kahraman Kalıbı"nın bu maddesinin doğru olmadığı bir yana, şimdiye kadar üzerinde pek çok defalar çalıştığımız bu anlatı türünde bu hususta hiç rastlamadığımızı da hemen belirtmeliyiz.

16. Daha sonra kahraman tanrıların ve/veya halkının sevgisini kaybeder

Raglan'ın "Geleneksel Kahraman Kalıbı" için tesbit ettiği bu maddeyle üzerinde çalıştığımız hikyelerden hiçbirisi, uyum sağlamamaktadır. Çünkü halk hikayelerimizin ekseriyeti, anlatı kahramanının sevgilisine kavuşması ve tahta çıkmasıyla son bulmaktadır. Destanlarımızda da görmediğimiz ve "Geleneksel Türk Kahraman Kalıbı"nın tesbitinde büyük bir rol oynayacağını tahmin ettiğimiz bu durumun Boratav'ın gerçekçi masallar için ileri sürdüğü "sanki masal, kalıplaşmış birer anlatı biçimi içinde bu kişilerin resmi tarih kitapları içinde baş tarafı anlatı biçimi içinde bu kişile-

nın resmi tarih kitapları içinde baş tarafı anlatılmayan hayat maceralarını tamamlamak vazifesini üzerine almıştır”(38) sözünün, halk hikayelerinin bir kısmı için de söylenebileceğini göstermektedir.

Şunu, hemen belirtmek gerekir ki 14. maddeye bağlı olarak “Celal Şah”ta ve “Scyfulmülük” hikayesinin bazı varyantlarında kahramanın bir müddet hükümdarlık yaptıkları ülkeden gizlice kaçmaları söz konusu olabilmektedir. Ancak bu husus halkın sevgisini, saygısını kaybetmeleriyle değil, “sevgililerine bir an önce kavuşmak istemeleri”, yani tamamen kendi iradeleriyle ortaya çıkmaktadır. “Zülaşah Oğlu İbrahim”, “Ehmet ile İbrahim”, “Elif ile Mahmut”ta ise tesbit ettiğimiz “bir başka ülkede hükümdarlık sürme” meselesi ile hemen bitmemekte; daha sonra kahramanların kendi ülkelerinde devam etmektedir.

“Nergis Hanım Hikayesi”nde de daha farklı bir durum söz konusudur. Nitekim ana-babasını sarayında hizmetkar olarak gören ve “sırrını hiç kimseye söylemeyeceğine dair dervişe verdiği sözü” unutan Nergis Hanım, bir kuş haline gelir ve pencereden uçar, gider.

17. Tahttan ve şehirden uzaklaştırılır:

16. maddeye bağlı olarak hikelerin hiçbirine bu madde de uygun düşmemektedir.

18. Kahraman, esrarengiz bir şekilde ölümle tanışır:

Bilindiği üzere halk hikayelerimiz uzunca bir dönem halkın roman ihtiyacını karşılamış, bu sebeple “halk romanı”, halk kitabı” (39) şeklinde isimlendirilmiştir. Buna bağlı olarak giderek sosyal hayattan daha fazla hususları bünyesinde toplayan, üstelik dışa dönük, hareketli ve göçebe bir hayattan yerleşikdüzene geçmemizle birlikte ortaya çıkan söz ko-

nusu anlatı türümüz (40)un pek çoğu için destanlarımızda pek fazla rastlamadığımız “kahramanın dünyada yapmak istediklerini yapamadan ölümle yüz yüze gelmeleri” meselesi oldukça geçerli bir durumdur. Aslında her canlı için kaçınılmaz bir son olan ölüm motifi, hikayelerimizin hemen hepsinde az ya da çok işlenen aşk temasına son derece uygundur. Özellikle iki sevgilinin ölümsüz aşklarını konu alan hikayelerde bu durum, daha da belirgindir. Nitekim birbirinden farklı konulardan seçmiş olduğumuz ve sadece 4 tanesinde tesbit etmiş olduğumuz hikayelerin 1’i (Nergis Hanım Hikayesi) hariç diğerleri “aşk”ın ağır bastığı hikayelerimiz olup anlatımın sonunda kahramanlar ya sevgilileriyle birlikte, ya da tek başlarına ölürlür. Mesela Kerem, gerdek gecesi düğmelerini çözemediği Aslı’nun sevdasından cıyar cıyar yarılar, etrafa dağılan küllerini saçını süpürge ederek toplamak isteyen sevgilisi onunla birlikte yanar, kül olur; Zühre’yle kavuşmalarının imkansız olduğunu gören Tahir’in “ya Rabbi, bu saat bu dakika ruhumu kabzet” diyerek Hakk’ın rahmetine kavuştuğunu gören Zühre onun mezarına kapanarak üç kere öper ve ruhunu teslim eder. Arzu’nun asla kendinin olmayacağını anlayan ve bir daha gelebileceğini düşünen Kamber’in ırmağın azgın sularına atılarak boğulduğunu gören Arzu, yanındaki hançerini tam kalbine saplamakta gecikmez. Nergis Hanım’da ise oldukça farklı bir durum vardır. Çünkü yıllar sonra sarayında oda hizmetçisi olan kadınla ahçı olan erkeğin ana-babası olduğunu kendisinden şüphe eden kocasına söyler ancak “dervişe verdiği sözü tutmadığı için” bir kuş haline gelir ve uçar, gider.

19. Çoğunlukla bir tepenin üzerinde ölür:

İncelediğimiz hikayelerin hiçbirinin-

de ve bildiğimiz başka hikayelerde de böyle bir durum söz konusu değildir. Nitekim Arzu ile Kamber bir ırmak kenarında, Tahir ile Zühre sarayda ve mezarlıkta, Kerem ile Aslı gerdek odalarında ölümle kucaklaşırlar; Nergis Hanım da saray penceresinden kuş halinde uçup gider.

Ancak kahramanın bir tepe üzerinde olması meselesi, destanlarımızda sık olmasa da görülen bir durumdur. Mesela Kocacaş, buna güzel bir örnek teşkil eder. Büyük bir ihtimalle söz konusu destanın mitolojik özellikler taşıması başka ifadeyle, Geleneksel Kahraman Kalıbının tesbiti için ele alınan hikaye kahramanlarının da bu tür anlatılanların vakalarındaki asıl şahsiyetler olmasıyla ilgili bir durumdur.

20. Çocuklarından hiçbiri, eğer varsa onun yerine geçemez:

Sonunda kahramanın ölümünü tesbit ettiğimiz 4 hikayenin hepsi de, Raglan'ın "Geleneksel Kahraman Kalıbı"nın bu maddesiyle uyum sağlamaktadır. Ancak destanlar söz konusu olduğunda babanın ölümü halinde oğulun tahta geçmesi meselesi (mesela "Kocacaş"ta Kocacaş'ın yerini Moldocaş'ın; Teyitbek'in yerine Kormanbek, onun yerini de Semetey, o ölünce de Seytek'in alması) göz önünde bulundurulması gereken önemli bir husustur. Bu arada halk hikayelerimizin anlatının sonu sevgililerin birbirine kavuşması ile bitenlerinde kahramanların çocuk sahibi olmalarıyla ilgili hiçbir bilginin verilmediğini de hemen belirtmeliyiz.

21. Kahramanın vücudu gömülmez:

18. maddeye bağlı olarak incelediğimiz hikayelerden sadece 4 tanesinde gördüğümüz ve "anlatının, kahramanın ölümü ile bitmesi" meselesinin söz konusu edildiği hikayelerden sadece Nergis

Hanım, bu maddeye uymaktadır. Çünkü Nergis Hanım'ın kuş haline gelip uçup gitmesi, bu konuyu engellemiştir.

Diğer 3 hikayeden "Arzu ile Kamber" ve "Tahir ile Zühre"de kahramanlar yan yana gömülürler. Raglan'ın bu maddeyle benzerlik gösteren bu durumu hikayeye adını veren kahramanların "birlikte yanıp kül olmaları ve küllerin savrulması" nedeniyle "Kerem ile Aslı"da tesbit edemiyoruz.

22. Kahramanın gömülü olduğu kabul edilen bir veya daha fazla kutusal mezar vardır:

18. maddeye bağlı olarak bu husus için incelemeye aldığımız 4 hikayeden sadece "Arzu ile Kamber" ve "Tahir ile Zühre"nin yazma varyantı Raglan'ın bu maddesi ile bir paralellik göstermektedir. nitekim yanyana gömülen aşıklar Kerem ile Aslı ve Arzu ile Kamber'in mezarlarında yetişen biri ak, biri kara iki gülün arasında kara bir dikenin (veya çalı) bu iki gülün bir türlü birbirlerine sarılmalarına izin vermez ve söz konusu aşıkların gömüldüğü bu yer, sevenler için bir ziyaretgah olur.

İncelemeye tabi tuttuğumuz halk hikayelerimizi Raglan'ın "Geleneksel Kahraman Kalıbı"nın her maddesi ile ayrı ayrı karşılaştırdıktan sonra diyebiliriz ki; Tablo 1'de de görüleceği üzere 20 hikayeden 4'ünde ["Tahir ile Zühre" (yazma varyant), "Kerem ile Aslı", "Arzu ile Kamber", "Nergis Hanım"] anlatının sonu ölümle bitmekte; bu sebeple 18. madde ile ona bağlı olarak gelişen 19, 20, 21, 2 nolu maddeler sadece bu hikayelerde görülmektedir. Trajik bir son görülme-yen diğer 16 hikayede ise böyle bir şey söz konusu değildir ve bu hikayeler 1-18. maddelere göre değerlendirmeye tabi tutulmuşlardır.

5'i yaşadığı kabul edilen aşıklarımızın hayat hikayeleri olan anlatılardan

Hikâyenin Adı	GELENEKSEL KAHRAMAN KALIBI																					
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
Tahir ile Zühre (yazma varyantı)	-	+	-	+	-	+	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-	+
Arzu ile Kamber	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-	+
Kerem ile Aslı	-	+	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-	+
Nergis Hanım	-	+	-	+	-	+	+	-	-	+	-	-	+	+	-	-	-	+	-	+	-	+
Zülaşah Oğlu İbrahim	-	+	-	-	-	+	+	+	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Elif ile Mahmut	-	+	-	+	-	+	-	-	-	+	+	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-
Ehmed ile İbrahim	-	+	-	-	-	+	+	+	+	+	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Emrah ile Selvi	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Tufarganlı Abbas	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Büryan ile Güldane	-	+	-	-	-	-	-	-	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Yahya Bey	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Yaralı Mahmut	-	-	-	-	-	+	-	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Destan-ı Hikâyet-i Makûd	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Melikşah ile GÜLLÜ Han	-	+	-	+	-	+	+	-	-	+	+	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-
Şah İsmail- Bengiboz	-	+	-	+	-	+	+	-	-	+	+	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-
Hurşid Bey	-	+	-	+	-	+	-	-	-	+	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Tahir ile Zühre	-	+	-	+	-	+	+	-	-	+	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Gülizar	-	+	-	+	-	+	-	-	-	+	+	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-
Şah İsmail (yazma varyantı)	-	+	-	+	-	+	+	-	-	+	+	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-
Melikşah ile GÜLLÜ Han	-	+	-	+	-	+	+	-	-	+	+	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-

(Not: Tablodaki 1-22 arasındaki numaralar, Raglan'ın Geleneksel Kahraman Kalıbı için tesbit ettiği numaraları göstermektedir.)

Tablo 1

"Tahir ile Zühre" ve "Kerem ile Aslı"nın birlikte; "Emrah ile Selvi", "Tufarganlı Abbas" ve "Destan-ı Hikâyet-i Makûd"un birlikte, Geleneksel Kahraman Kalıbına göre paralellikleri dikkati çekmektedir. Ancak, "Tahir ile Zühre"nin sözlü ve yazma varyantlarının söz konusu kalıbın maddelerine göre farklı hususları bünyesinde barındırması, halk hikâyelerimizin geleneksel kahramanının tesbiti konusunda göz önüne alınması gereken hususlardan biri olmalıdır.

İncelemeye aldığımız 20 hikâyenin hiçbirinde 1, 3, 12, 15, 16, 17 nolu maddeler görülmemekte, "Tahir ile Zühre", "Arzu ile Kamber", "Kerem ile Aslı" ve

"Nergis Hanım" hariç diğer 16 hikâyenin 15. madde dahil olmak üzere 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22 nolu maddelerle uyumu söz konusu olamamaktadır.

1 nolu madde (kahramanın annesi soylu bir bakiredir) incelediğimiz hikâyelerin hiçbirinde yoktur. 11 nolu madde (kahraman kral, dev, eşderha veya vahşi bir hayvana karşı bir zafer kazanır) 20 hikâyenin 4'ü hariç ("Arzu ile Kamber" "Kerem ile Aslı", "Nergis Hanım" ve "Yahya Bey") 16'sında görülmekteyken 2 nolu madde (babası bir kraldır) 6 hikâye hariç ("Arzu ile Kamber", "Emrah ile Selvi", "Tufarganlı Abbas", "Yahya Bey", "Yaralı Mahmut" ve "Destan-ı Hikâyet-i

Maksud") 14 hikayede tasbit edilmiştir ve her iki husus da, Geleneksel Kahraman Kalıbı ile halk hikayelerimizin en çok ortak olduğu unsurlardır.

Sadece 9 nolu madde (kahramanın çocukluğu hakkında bize hiçbir şey anlatılmaz) ile Raglan'ın söz konusu "Geleneksel Kahraman Kalıbı"na en az benzeyen hikaye olan "Yahya Bey" bir tarafa bırakacak olursak "Hürşit Bey", "Şah İsmail-Bengiboz", "Gülfizar", "Şah İsmail" ve "Elif ile Mahmut" adlı kahramanlık-aşk konulu hikayelerin ("Gülfizar"daki 6 nolu madde hariç) 2, 4, 6, 11, 13 nolu maddelerdeki ortaklığının da dikkatimizi çeken bir başka husus olduğunu belirtmemiz gerekmektedir.

Gelelim incelediğimiz 20 hikayenin Raglan'ın "Geleneksel Kahraman Kalıbı"nın belirlerken dikkate aldığı 18 kahramanla olan ortak ve farklı hususlarını belirlemeye...

(Tablo: 2)de açık olarak görüleceği üzere hikayelerde en çok tekrar edilen motifler 2, 4, 6, 7, 8, 10, 11, 13 nolu maddeler olup 2 nolu madde, bunların en başında yer almaktadır.

18, 20 ve 22 nolu maddeler ise "Tahir ile Zuhre", "Kerem ile Ash", "Arzu ile Kamber" ve "Nergis Hanım" gibi, hikaye kahramanının anlatının sonunda görülmediği, yani vakanın, kahramanın ölümlü ile bitenlerinde tasbit edilmektedir.

9 ve 11 nolu maddeler "Tufarganlı Abbas", "Emrah ile Selvi", "Destan-ı Hikayet-i Maksud" (Aşık Garip) gibi (yaşadığı kabul edilen) aşık-saz şairlerinin hayatlarını konu edinen hikayelerde tek başlarına görülmekte; Raglan'ın temel aldığı 18 geleneksel kahramanın hepsinde genellikle birlikte yer almaktadırlar. "Yaralı Mahmut" hikayesinde de gördüğümüz bu 9, 11. nolu maddelerin tekrarı meselesi'nin farklı konuları ele alan hikayeler olmasına karşılık bu benzerliği,

söz konusu dört hikayenin de vakalarının işleyişindeki paralellikle açıklamayı uygun buluyoruz.

"Yahya Bey" adlı, günümüze en yakın zamanda teşekkür ettiğini tahmin ettiğimiz hikayemizin Romulus, Heracles, Acslepius, Joseph, Elijah, Sigurd (veya Siegfried) ve Nyikang hariç diğer bütün kahramanlarla, sadece 9 nolu madde üzerinde bir paralellik göstermesi ise, oldukça ilginç bir durumdur.

14 nolu madde sadece "Elif ile Mahmut"ta tasbit edebildiğimiz ve Romulus, Jason, Asclepius, Apollo hariç diğer geleneksel kahramanların hepsiyle ortak bir husus olup, hikayenin kendi karakteri ile ilgili bir durum olmalıdır.

1,3,5,12,15,16,17,19 ve 21 nolu maddeler incelediğimiz hikayelerin hiçbirinde görülmemiştir. Bu hususun, Türk Halk Hikayelerinin Geleneksel Kahraman Kalıbı'nın belirlenmesinde büyük bir önemi olacağı inancındayız.

2,4,11,13 nolu maddelerin bu anlatı türümüzün karakteristik özelliklerini taşıyan hususları olduğunu da belirttikten sonra ve 20 hikaye üzerinde tasbit ettiğimiz "Türk Halk Hikayeleri Geleneksel Kahraman Kalıbı"nın vermeden önce şunları söylemekte yarar olduğunu sanıyoruz:

Her şeyden önce halk hikayelerimiz için önerdiğimiz Geleneksel Kahraman Kalıbı, sadece sınırlı sayıdaki hikayeler incelenerek ortaya konmuş olup anlatılar çoğaldığında bazı eklemelerin olabilmesi veya birçok maddenin yerlerinin değişebilmesi, mümkün olabilecektir.

Ayrıca, her ne kadar farklı konulara ait birkaç hikayeyi incelememize almaya özellikle dikkat etmişsek de hikayelerin çoğaltılması sırasında farklı yapıda ve konuda yeni anlatımlarla karşılaşılacağı de gözden uzak tutulmamalıdır. Daha çok günümüze yakın ortaya çıkan

ORTAK MADDELER

GELNEKSEL KAYITLARI	Zahir de Zahir (Yazma v)	Azule Kamber	Kavem de Aaly	Nergis Hayrim	Zolalan Odu Yarim	EW de Mahmut	Ehmed de Yehya Mahmut	Emrah de Sahr	Tudagasy Abbas	Buray de Giden Bey	Yehya Mahmut Bey	Destany Mahmut	Mehmed Mahmut	Bengale Yarim	Hudbi Bey	Jane de (Sobay v)	Bah Yemal (Yazma v)	Gubcar	Makbub de Gubcar
Ochubus	2,4,6,7, 11,18, 20,22	8,18, 20,22	2,4,6, 18,20, 22	2,4,6,7, 16,20,22	2,4,6, 7,8,10, 11,13,14	2,4,6, 7,8,10, 11,13,14	2,6,7, 8,9,11, 13	9,11	9,11	2,8, 10,11	8	6,8,11	9,11	2,4,6, 7,10, 11,13	2,4,6, 7,10, 11,13	2,4,6, 7,8,10, 11,13	2,4,6, 10, 11,13	2,4	2,4,6,7, 10,11,13
Thesaur	2,4,6,7, 11,18, 20,22	8,18, 20,22	2,4,6, 18,20, 22	2,4,6,7, 16,20,22	2,4,6, 7,8,10, 11,13,14	2,4,6, 7,8,10, 11,13,14	2,6,7, 8,9,11, 13	9,11	9,11	2,8, 10,11	8	6,8,11	9,11	2,4,6, 7,10, 11,13	2,4,6, 7,10, 11,13	2,4,6, 7,8,10, 11,13	2,4,6, 10, 11,13	2,4	2,4,6,7, 10,11,13
Romulus *	2,4,6,7, 11,18, 20,22	8,18, 20,22	2,4,6, 18,20, 22	2,4,6,7, 16,20,22	2,4,6, 7,8,10, 11,13,14	2,4,6, 7,8,10, 11,13,14	2,6,7, 8,9,11, 13	11	11	2,10, 11	11	6,11	11	2,4,6, 7,10, 11,13	2,4,6, 7,10, 11,13	2,4,6, 7,8,10, 11,13	2,4,6, 10, 11,13	2,4	2,4,6,7, 10,11,13
Heracles	2,4,6,7, 11,18, 20,22	8,18, 20,22	2,4,6, 18,20, 22	2,4,6,7, 16,20,22	2,4,6, 7,8,10, 11,13,14	2,4,6, 7,8,10, 11,13,14	2,6,7, 8,9,11, 13	11	11	2,10, 11	11	6,11	11	2,4,6, 7,10, 11,13	2,4,6, 7,10, 11,13	2,4,6, 7,8,10, 11,13	2,4,6, 10, 11,13	2,4	2,4,6,7, 10,11,13
Peneus	8,7,11, 19,20,22	6,18, 20,22	2,4,6, 18,20, 22	2,4,6,7, 16,20,22	2,4,6, 7,8,10, 11,13,14	2,4,6, 7,8,10, 11,13,14	2,6,7, 8,9,11, 13	9,11	9,11	2,10, 11	8	6,9,11	9,11	2,4,6, 7,10, 11,13	2,4,6, 7,10, 11,13	2,4,6, 7,8,10, 11,13	2,4,6, 10, 11,13	2,4	2,4,6,7, 10,11,13
Jason	2,6,7, 11,18, 22	6,18, 22	2,6, 18,22	2,6,7, 18,22	2,6,7, 8,11, 13,14	2,6,7, 8,11, 13,14	2,6,7, 8,9,11, 13	9,11	9,11	2,8,11	8	8,11	9,11	2,6,7, 8,11, 13	2,6,7, 8,11, 13	2,6,7, 8,11, 13	2,6,11,13	2,11	2,6,7, 11,13
Baleophan	2,11,18, 20,22	18,20, 22	2,18, 20,22	2,18,20, 22	2,10, 11,13,14	2,10, 11,13,14	2,8, 9,10,11, 13	9,11	9,11	2,8, 10,11	8	9,11	6,11	2,10, 11,13	2,10, 11,13	2,10, 11,13	2,10, 11,13	2,10	2,10,11, 13
Palope	2,8,11, 18,20,22	6,18, 20,22	2,6, 18,20, 22	2,6,18, 20,22	2,6,7, 8,11, 13,14	2,6,7, 8,11, 13,14	2,6,7, 8,9,11, 13	9,11	9,11	2,8, 10,11	8	9,11	9,11	2,6,10, 11,13	2,6,10, 11,13	2,6,10, 11,13	2,6,10,11, 13	2,10	2,6,10, 11,13
Ascalopus	8,7,11, 18,22	6,18, 22	6,18, 22	6,7,16, 22	6,7,8, 10,11,13	6,7,8, 10,11,13	6,7,8, 9,10, 11,13	11	11	11	6,11	11	6,7,11, 13	6,7,11, 13	6,7,11, 13	6,11,13	6,11,13	11,13	6,7,11, 13
Dionysus	4,6,7, 11,18, 20,22	6,18, 20,22	6,18, 20,22	4,6,7, 16,20,22	4,6,7, 8,10, 11,13,14	4,6,7, 8,10, 11,13,14	4,6,7, 8,9,10, 11,13	6,11	6,11	6,10, 11	6	6,11	9,11	4,6,7, 8,10, 11,13	4,6,7, 8,10, 11,13	4,6,7, 8,10, 11,13	4,6,10, 11,13	4,10	4,6,7, 10,11,13
Arctis	8,7,11, 18,22	6,18, 22	6,18, 22	6,7,16, 22	6,7,8, 10,11,13	6,7,8, 10,11,13	6,7,8, 9,10, 11,13	9,11	9,11	9,10, 11	8	6,11	9,11	6,7,10, 11,13	6,7,10, 11,13	6,7,10, 11,13	6,10,11, 13	10,11	6,7,10, 11,13
Zeus	8,7,11, 18,22	6,18, 22	6,18, 22	6,7,16, 22	6,7,8, 10,11,13	6,7,8, 10,11,13	6,7,8, 9,10, 11,13	9,11	9,11	9,10, 11	8	6,11	9,11	6,7,11, 13	6,7,11, 13	6,7,11, 13	6,11,13	6,11,13	6,7,11, 13
Joseph	2,6,7,11, 18,22	6,18, 20,22	2,6, 18,20, 22	2,6,7, 16,20,22	2,6,7,8,11, 13,14	2,6,7,8,11, 13,14	2,6,7, 8,9,11, 13	11	11	2,11	6,11	11	2,6,7, 11,13	2,6,7, 11,13	2,6,7, 11,13	2,6,7, 11,13	2,6,11,13	2,11	2,6,7, 11,13
Moses	2,6,7,11, 18,20,22	6,18, 20,22	2,6, 18,20, 22	2,6,7, 16,20,22	2,6,7,8,10, 11,13,14	2,6,7,8,10, 11,13,14	2,6,7, 8,9,11, 13	9,11	9,11	2,10, 11	6	9,11	9,11	2,6,7, 10,11, 13	2,6,7, 10,11, 13	2,6,7, 10,11, 13	2,6,10, 11,13	2,10	2,6,7, 10,11,13
Elish	11,18,22, 20,22	18,22	18,22	18,22	11,13, 14	11,13,14	11,13, 14	11	11	11	11	11	11,13	11,13	11,13	11,13	11,13	11,13	11,13
Squid veye Sargined	2,4,11	2,4	2,4	2,4	2,11,13, 14	2,11,13, 14	2,11, 13	11	11	2,11	11	11	2,4,11, 13	2,4,11, 13	2,4,11, 13	2,4,11, 13	2,4,11,13	2,4	2,4,11, 13
Arhur	2,4,7, 11,18,20, 22	16,20, 22	2,4, 18,20, 22	2,4,7, 16,20, 22	2,4,10, 11,13,14	2,4,10, 11,13,14	2,4,7, 8,9,11, 13	8,11	9,11	2,9, 10,11	8	8,11	9,11	2,4,7, 10,11, 13	2,4,7, 10,11, 13	2,4,7, 10,11, 13	2,4,10, 11,13	2,4	2,4,7, 10,11,13
Hyndag	2,11,16, 22	18,22	2,18, 22	2,18,22	2,10,11, 14	2,10,11, 14	2,10, 11	11	11	2,10, 11	11	11	2,10,11	2,10,11	2,10,11	2,10,11	2,10,11	2,10	2,10,11, 14

Tablo 2.

hikayelerde görmeyi umduğumuz bu duruma "Yahya Bey" hikayesi, güzel bir örnek teşkil etmektedir.

Hikaye sayısının çoğaltılması, aynı zamanda bazı hikayelerin (bazan aynı adla, bazan da değil) varyantlarının da incelenmesi demek olacağından özellikle bu tür hikayelerde çıkabilecek farklılıkların dikkatten kaçırılmaması gerektiğine inanıyoruz. Çünkü bir anlatının anlatıcı-dinleyici-çevre (41) üçgeninde değerlendirilmesi o anlatıya yeni bir hususun eklenmesini ya da çıkarılmasını getirebileceği, muhakkaktır ve "Tahir ile Zühre"nin iki varyantının sonlarındaki farklılığın "Şah İsmail", "Hürşit Bey", "Gülfizar" gibi farklı ad taşıyan aynı hikayenin varyantlarında da tesbit edilebilmesi, bunu açıkça ortaya koymaktadır.

Araştırmamıza göre "Halk Hikayelerimizin Geleneksel Kahraman Kalıbı", aşağıdaki özellikleri taşımaktadır:

1. Kahraman genellikle soylu bir ailenin hükümdar, vezir, bey, ağa, tüccar vb. oğlu ya da kızıdır.

2. Kahramanın anne rahmine düşüşü olağanüstü şekillerde ve uzun bir arayıştan sonra gerçekleşir.

3. Kahramanın çocukluğu, özellikle eğitimi ile ilgili bilgi verilir.

4. Kahraman herhangi bir sebepten (anne, baba veya üvey annesi tarafından öldürülmek istenmesi, herhangi biri tarafından verilen görevi yerine getirme, sevgilisini arama, sürgün vb.) bulunduğu yerden ayrılmak zorunda kalır.

5. Kahraman uzakta olduğu süre içinde:

5₁. Bir müddet hükümdarlık yapar.

5₂. Bir ya da daha fazla sayıda kızla evlenir.

5₃. Bir meslek edinir ya da kendi mesleğini icra eder.

5₄. Bir dev, hükümdar, canavar vb. karşı zafer kazanır.

5₅. Evinden, memleketinden ayrılmasına zemin hazırlayan problemini genellikle halleder.

6. Kahraman bulunduğu yere geri döner.

7. Kendisine ve sevgilisine kötülük yapanlar başkası ya da ka kendisi tarafından cezalandırılır veya mağlup edilir.

8. Sevgiliyle evlenir.

9. Tahta geçer.

Yukarıda da belirttiğimiz üzere bu çalışma, az sayıda hikaye üzerinde dene-nerek gerçekleştirilmiştir. Farklı sayıda ve konuda hikayelerde denenecek, bu mototla yeni maddelerin eklenmesi (mesela Sürmeli Bey Hikayesi'nin bir varyantında kahramanın evinden uzakta ölmesi söz konusudur ve 5₆ olarak ifade edilebilir), söz konusu olacaktır. Ancak bu konuda yapılan ilk çalışma olması araştırmamızın daha sonraki çalışmalara bir zemin niteliği taşıması yolundaki değerini azaltmayacaktır, sanıyoruz.

NOTLAR

(1) Lord RAGLAN "Geleneksel Kahraman" (Çev: Metin Ekici) Milli Folklor Ankara 1988, cilt: 5, s: 126-138.

(2) ÇOBANOĞLU, Özkul "Lord Raglan'ın Batı Halk Kahraman Kalıbı açısından Oğuz Kagan ve Er Tostürk Destanı Kahramanlarına Bakış" Umay Günay Armağan, Ankara 1996.

(3) OĞUZ, M. Ocal "Lord Raglan'ın Geleneksel Kahraman Kalıbı ve Boğaç Han" Milli Folklor Cilt 5, Ankara, 1998, s. 40, s: 2-6.

(4) OĞUZ, M. Ocal "Lord Raglan'ın Geleneksel Kahraman Kalıbı ve Basat" Milli Folklor Cilt, 5, s: 41, s: 2-8.

(5) ÇETİN, İsmet "Türk Destanları ve Köroğlu" Milli Folklor, Ankara 1998, Cilt 5, s: 39, ss: 46-52.

(6) KÖSE, Nerin "Lord Raglan'ın Geleneksel Kahraman Kalıbı ve Kurmanbek, Kurmanbek".

(7) KOSE, Nerin "Lord Raglan'ın Gele-

neksel Kahraman Kalıbı ve Kocacaş" Milli Folklor, Ankara 1999.

(8) "HURŞİT BEY" Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Fikret Türkmen Halk Bilimi Arşivi Dosya No: VII, Hikaye No: 5.

(9) "EMRAH İLE SELVİ" a.g. arşiv, Dosya No: V, Hikaye No: 6.

(10) "KEREM İLE ASLI" a.g. arşiv, Dosya No: XII, Hikaye No: 5.

(11) "EHMED İLE İBRAHİM" a.g. arşiv, Dosya No: X, Hikaye No: 4.

(12) "ZÜLALŞAH OĞLU İBRAHİM" a.g. arşiv, Dosya No: I, Hikaye No: 9.

(13) "NERGİS HANIM" a.g. arşiv, Dosya No: I, Hikaye No: 1.

(14) "YEMEN HANIM" a.g. arşiv, Dosya No: IX, Hikaye No: 11.

(19) "TUFARGANLI ABBAS" MAKAS, Zeynelabidin "Turfanganlı Abbas ve Gülgez Peri Üzerinde Mukayesesi Bir Araştırma", Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Erzurum 1982, ss: 282-293 (Basılmamış Doktora Tezi, (Gençe varyantı)).

(16) "ARZU İLE KAMBER" a.g. arşiv, Dosya No: I, Hikaye No: 4.

(17) "MELEKŞAH İLE GÜLLÜ HAN" a.g. arşiv, Dosya No: I, Hikaye No: 7.

(18) "ELİF İLE MAHMUT" a.g. arşiv, Dosya No: XII, Hikaye No: 3.

(19) "BİRYAN İLE GÜLDANE" a.g. arşiv, Dosya No: II, Hikaye No: 5.

(20) "BENGİBOZ-ŞAH İSMAİL" a.g. arşiv, Dosya No: V, Hikaye No: 4.

(21) "GÜLFİZAR" a.g. arşiv, Dosya No: IX, Hikaye No: 9.

(22) "MELİKŞAH İLE GÜLLÜ HAN" a.g. arşiv, Dosya No: V, Hikaye no: 2.

(23) "ŞAH İSMAİL" a.g. arşiv, Dosya No: XII, Hikaye No: 15.

(24) "TAHİR İLE ZÜHRE HİKAYESİ" TÜRKMEN, Fikret, "Tahir ile Zühre" Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 447. Kültür Eserleri Dizisi, 12, Ankara 1983, ss: 209-262.

(25) "TAHAR MIRZA İLE ZÖHRE BANU" TÜRKMEN, Fikret, a.g.e, ss: 249-262.

(26) "DESTAN-I HİKAYET-I MAKSDU" TÜRKMEN, Fikret "Âşık garip Hikayesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma" Atatürk Üniversitesi Yayın No: 357, Edebiyat Fakültesi Yayın No: 70, Araştırma Yayın no: 59, Baylan Matbaası, Ankara 1974, ss: 258-291.

(27) "YARALI MAHMUT" MAKAS, Zeynelabidin "Yaralı Mahmut", Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Erzurum 1979, ss: 36-89 (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.)

(28) İNAN, Abdülkadir "Makaleler ve İncelemeler" Türk Tarih Kurumu Basımevi Ankara 1968, ss: 341-349.

(29) KÖSE, Nerin "Araştırmalar II" (Hain Anne Motifi ve Türk Halk Hikayeleri) Milli Folklor Yayınları: 10, Halk Edebiyatı Dizisi: 6, Ankara 1997, ss: 131-142.

(30) KÖSE, Nerin "Türk Halk Hikayelerinde Gurbet" Milli Folklor Yayınları: 9, Halk Edebiyatı Dizisi: 5, Ankara 1997, ss: 35-91.

(31) KAPLAN, Mehmet "Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3, Tıp Tahlilleri" Dergah Yayınları: 21/3, Türk Edebiyat-inceleme: 3/3, İstanbul 1985, ss: 15-17.

ÇINAR, Ali Abbas "Türklerde At ve Atçılık" Kültür Bakanlığı, Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, 192, Gelenek, Görenek ve İnançlar Dizisi, 18, Ankara 1993, ss: 13-15.

(32) BORATAV, Pertev Naili "Halk Hikayeleri ve Halk Hikayeciliği", Milli Eğitim Basımevi Ankara 1946, s. 36.

(33) KÖSE, Nerin "Türk Halk Hikayelerinde Gurbet", ss: 115-153.

(34) BORATAV, Pertev naili, a.g.e., ss: 35-36.

KÖSE, Nerin "Araştırmalar I" Milli Folklor Yayınları: 8, Halk Edebiyatı Dizisi: 4, Ankara 1996, ss: 9-10.

(35) KÖSE, Nerin "Seyfulmülük Hikayeleri Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma" Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Halk Bilimi Anabilim Dalı, izmir 1993, ss: 93-94 (Basılmamış doktora tezi)

(37) KÖSE, Nerin (Celal Şah Hikayesi) Milli Folklor, Ankara 1993, s. 17, ss: 45-49.

(38) BORATAV, Pertev Naili "100 Soruda Türk Halk Edebiyatı" Gerçek Yayınevi, 5. Baskı, İstanbul 1988, s. 84.

(39) BORATAV, P. Naili "Halk Hikayeleri ve..." s. 25.

SPIES, Otto "Türk Halk Kitapları" (Çev: Behçet Gönül), Rıza Koç Basımevi, İstanbul 1941, ss: VII-VIII.

(40) BORATAV, P. Naili "Halk Hikayeleri ve..." s: 35

(41) TÜRKMEN, Fikret "Tahir ile Zühre", ss: 170-171 DUNDES, Alan "Doku, Metin ve Konteks" (Çev: Metin Ekici) Milli Folklor, Cilt: 5, s: 38, ss: 106-119.